

voor Schone Kunsten. Het portret met inventarisnummer '1948-Z' wordt nu beschouwd als een stuk van Gaspar de Crayer. De collectiecatalogus vermeldt als achtereenvolgende eigenaars 'S. Hartveld' en 'Van den Broeck' (sic).

Een ander schilderij vond ik terug in de collectie van Tate Britain in Londen. Het heet *Aeneas and his family fleeing burning Troy* en het beeldt een tafereel af uit het heldendicht *Aeneis*. De Trojaanse held Aeneas probeert daarin zijn familie uit de brandende stad te redden. Het schilderij werd lang als een Italiaans werk beschouwd. Zo staat het ook op de schattingslijst die Arthur De Heuvel in 1942 voor Campo maakte. Hij omschreef het schilderij als *Incendie de Troye. Enée et Anchise* en situeerde het in de 17de eeuwse Italiaanse school.

De website van Tate Britain is duidelijk over de herkomst van het werk. Hartveld kocht het schilderij nog voor de Tweede Wereldoorlog in het Verenigd Koninkrijk en van hem ging het naar 'René Van den Broeck' (sic).

In 1994 kocht Tate het werk aan op de Belgische kunstmarkt. Het museum ontdekte dat er op de centrale zuil een handtekening zat en kon die ontcijferen als van Henry Gibbs. In plaats van een Italiaans werk wordt het nu beschouwd als een Brits schilderij.

Naar de schriftexpert

Maar hoe zat het met De Brief, waarvan Van de Broek zei dat Hartveld hem gestuurd had? Die bleef vragen oproepen. Dankzij de correspondentie met Burcharde had ik tal van brieven van Hartveld gelezen en gemerkt dat hij vaak lange, maar vlotte en elegante zinnen schreef. Waarom had De Brief dan zo'n gezwellen toon en was hij zo plechtig geformuleerd? Waarom zou een zakenman als Hartveld zomaar zijn galerie overlaten en de overnemer zelf laten bepalen hoeveel huur hij betaalde?

Ik besloot De Brief voor te leggen aan een schriftdeskundige. Ik vond een onafhankelijke, beëdigde schriftexpert die onder meer voor rechtbanken de authenticiteit van documenten analyseert. Ik betaalde hem voor zijn diensten. Mijn vraag was om De Brief met de handtekening van Hartveld aan een schrifttechnisch onderzoek te onderwerpen. Samen met de schriftexpert bezocht ik het Rijks-

archief Afdeling Beveren, waar hij De Brief aan een microscopisch onderzoek onderwierp.

Met het blote oog zag ik een effen blad papier. Onder de microscoop werd dat een driedimensionaal beeld dat leek op een korenveld. Waar de pen een handtekening gezet had, leek het alsof er een tractor sporen door het veld getrokken had.

Verder bezorgde ik de schriftexpert acht brieven van Hartveld, zowel getypt als geschreven, en met een goede spreiding tussen 1930 en 1942. Ik bezorgde hem ook de brief van René Van de Broek, waarin die in 1943 de eerste keer probeerde het portret van Triest aan het museum van Gent te verkopen. De expert leverde een uitgebreid schrifttechnisch rapport af van 27 pagina's, met tal van gedetailleerde microscoopbeelden.

'Het komt ons ter ore dat M. Van den Broeck (sic) tijdens de bezetting bemiddelaar zou zijn geweest van meerdere verkopen van kunst die bij Israëlieten werd weggenomen. On l'accuse d'avoir été VNV'

Leo Van Puyvelde (in 1946)

Directeur-generaal Service de la Protection du Patrimoine Culturel

In de zes getypte brieven van Hartveld zag de schriftexpert steeds hetzelfde patroon terugkeren. Hartveld hield niet van leegte. Hij tikte zijn regels vol tot tegen de uiterste rechtermarge van het blad. Tussen zijn paragrafen liet hij geen interlinie. In vergelijking daarmee zag de bladspiegel van De Brief er helemaal anders uit. Die had wél interlinies tussen de paragrafen. Nooit liepen de regels door tot tegen de bladrand – er bleef netjes een rechtermarge bewaard. Dat was voor de schriftdeskundige al een eerste grondige afwijking.

Vervolgens vergeleek de schriftexpert de handtekening van Hartveld op De Brief met die van acht andere brieven van Hartveld. In die acht brieven liep de handtekening van Hartveld altijd beduidend op – in vergelijking daarmee had de handtekening van De Brief een minder stijgend verloop. In de acht brie-

ven liet Hartveld de S van zijn voornaam altijd relatief sterk naar rechts overhellen. Dat was bij De Brief veel minder het geval. Zodra Hartveld klaar was met zijn S, maakte hij steeds een korte, horizontale verbinding met de rest van zijn handtekening. De schriftexpert stelde vast dat die verbindingslijn bij De Brief atypisch lang was.

Handtekeningen vertonen normaliter variaties. Naargelang de ondertekenaar meer of minder druk op zijn pen zet, variëren de inktafzetting en de inktverspreiding. Daardoor wisselen scherpe en pasteuze passages elkaar af. In de acht brieven van Hartveld had diens handtekening een levendig en dynamisch karakter, met tal van variaties. Dat had de handtekening op De Brief helemaal niet. Die was onder het oog van de microscoop merkwaardig egaal. Zonder de minste aarzelings of hapering was er één onafgebroken

consistente inktverspreiding. De handtekening op De Brief was steriel en klinisch. De expert vond dat zo opvallend dat hij in zijn rapport van 'een immense grafische discrepantie' sprak.

Schriftdeskundigen die advies uitbrengen voor het gerecht, drukken hun oordeel uit aan de hand van een waardeschaal met negen graden van waarschijnlijkheid. Die variëren tussen 'met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid authentiek' en 'met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid niet authentiek'. De middelste categorie betekent dat er geen eenduidige conclusie mogelijk is. Maar dat was met De Brief niet het geval.

Het verslag van de schriftdeskundige eindigde met deze conclusie: 'Te onderzoeken handtekening op het document de dato 5.7.1945 is met hoge waarschijnlijkheid niet van de hand van de heer S. Hartveld.' ■